

IN MEMORIAM DR. ERNST FREDERIK JACOBI, 1908-1994

In het begin van dit jaar overleed de bekende bioloog dr. E.F. Jacobi, directeur van de Amsterdamse dierentuin Artis van 1953 tot 1973; omdat hij ook in onze vereniging een belangrijke rol speelde, is het gepast hier een ogenblik bij zijn leven en werken stil te staan.

Ernst Frederik Jacobi werd geboren op 11 september 1908 te Amsterdam. Hij studeerde biologie in Leiden (drie opeenvolgende directeuren van Artis studeerden in Leiden: dr. A.L.J. Sunier, directeur 1927-1953, dr. E.F. Jacobi 1953-1973, dr. B.M. Lensink 1973-1990), waar hij op 5 april 1938 promoveerde tot doctor in de wiskunde en natuurwetenschappen (promotor prof. dr. C.J. van der Klaauw, proefschrift "Über Lebensweise, Auffinden des Wirtes und Regulierung der Individuenzahl von *Mormoniella vitripennis* Walker"). Hij was directeur van de Rijkstuinbouwschool te Boskoop, toen hij in 1952 naar de Stichting tot Instandhouding van de Diergaarde van het Koninklijk Zoologisch Genootschap "Natura Artis Magistra" (in de volksmond "Artis") overstapte. Daar ontving hij als adjunct-directeur onder leiding van zijn roemruchte voorganger Sunier een gedegen opleiding, waartoe o.a. ook het ruimen van olifantenmest behoorde, weliswaar in een beige stofjas in plaats van een blauwe overall (zoals de oppassers). In 1953 nam hij het directoraat van Sunier over en fungeerde als vijfde directeur, tot Lensink in 1973 het roer in handen kreeg.

In de Amsterdamse dierentuin vond zijn energie en vernieuwingsdrang een duidelijke uitweg. Ondanks voortdurende financiële moeilijkheden (die hij als regel met succes overwon, zoals b.v. de geslaagde actie "Artis quo vadis"/"Artis moet blijven", 1970), slaagde hij er wonderwel in de oude tuin te vernieuwen zonder zijn mooie en harmonische karakter aan te tasten. Ongeveer twee dozijn nieuwbouw- en restauratie/verbouwwerken staan op zijn naam. Nieuw verzezen o.a. pandaverblijf (1954), pinguinrots (1961), nijlpaardenhuis (1967), chimpanseeverblijf (1971), minizoo (1972), berenverblijven (1974), olifantenhuis (1974, dus eigenlijk in de periode Lensink). Restauratie van aquarium (1957, 1966/67) en vogelhuis (1960) zijn de meest opvallende restauratiewerkzaamheden geweest. Het kleine-zoogdierenhuis (1977) werd door Jacobi op de tekentafel gezet en door zijn opvolger in wat gewijzigde vorm gerealiseerd. Tevens stond hij aan de wieg van het helaas te weinig bekende natuurpark Lelystad, met grote dieren van gematigde streken, in de Flevopolder. Ook de uitbreiding op het Entrepotdokterrein kreeg zijn aandacht; pas onder de opvolger van zijn opvolger kwam hier beweging in. Het fascinerende nachtdierenverblijf, één van de eerste in Europa (1963), moest helaas bij de restauratie van de Artisbibliotheek verdwijnen (1989). Dat een aantal gebouwen inmiddels, soms ingrijpend, verbouwd is, doet aan zijn verdienste niets af (nijlpaardengebouw: 1990). Zijn bewind werd eveneens gekenmerkt door opvallende successen op het gebied van de zoötechniek, vooral het fokken van bedreigde diersoorten. Wie herinnert zich niet de merkwaardige groep gevlechte hyena's die zo fraai binnen hun sociale structuur gefokt werden, de kantjils in het nachtdierenhuis (later kleine-zoogdierenhuis), de algazellen, de zeehonden e.d. meer. Teleurstellingen met belangrijke potentiële fokgroepen bleven hem niet bespaard; dat is nu eenmaal inherent aan het werken met levend materiaal. Behalve op de dierentuin zelf, drukte hij eveneens zijn stempel op zijn uitstraling naar buiten, voornamelijk in de vorm van het zo succesvolle tijdschrift "Artis" (1955, waarin H. van de Werken een belangrijke rol speelde), later met "Blijdorp-Geluiden" gefuseerd tot "Dieren" (1984). Het idee van een tijdschrift stamde van zijn voorganger Sunier; Jacobi had de moed zonder een normale financiële basis een begin te maken — de publieke reactie gaf hem royaal gelijk.

Onder zijn leiding voltrok zich ook in Artis het begin van de evolutie van de systematische dierentuin¹ naar een laatste toevluchtsoord in het kader van het grote uitsterven — (veel) minder soorten, maar grotere groepen in royale en meer gestructureerde verblijven, met het fokken van bedreigde diersoorten als eerste doelstelling. Dit beleid werd door zijn opvolger met kracht voortgezet. Ook begon onder leiding van Jacobi een nieuwe politiek wat betreft verzorging en huisvesting van de dieren. Hij reisde veel, niet alleen naar conferenties van dierentuindirecteuren (en dus andere dierentuinen), maar ook naar wildreservaten overzee. Van die reizen bracht hij nieuwe kennis mee, die hij trachtte toe te passen bij de (her)inrichting van de verblijven (b.v. chimpanseeverblijf), zodat de dieren er een welzijnsdimensie bij kregen.

Nationaal en internationaal speelde Jacobi als directeur van Artis een toonaangevende rol, vooral in de dierentuinwereld, waar hij zich vele vrienden onder collega's en anderen maakte.

¹ Elke belangrijke groep van zoogdieren en vogels diende vertegenwoordigd te zijn, wat in mindere mate ook gold voor de lagere vertebraten. O. heereijke en nostalgische tijden voor de systematicus, tijden die nooit meer terugkomen. De belangrijkste dierentuin destijds was die met de meeste soorten, waarbij Artis met zijn aquarium en insectarium altijd hoog scoorde in de buurt van New York, Londen en (W.) Berlijn.

In de jaren 1954-1958 en 1967-1979 maakte hij deel uit van het bestuur van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming; van 1976 tot 1979 leidde hij de vereniging als voorzitter met krachtige hand in het kader van die tijd. Als hij verhinderd was, trad ondergetekende soms op als waarnemend voorzitter op vergaderingen en andere manifestaties, daartoe opgeroepen door een no-nonsense telefoontje dat geen tegenspraak dulde. De vereniging was toen heel anders van karakter dan vandaag de dag; geen wonder, een vereniging evolueert met haar leden. In die tijd leidde de vereniging een bescheiden bestaan met een naar verhouding gering aantal leden en uiterst beperkte financiële middelen. In die toch wel enigszins moeilijke jaren heeft hij gezorgd voor de continuïteit en mede de basis gelegd voor de bloei van de huidige VZZ.

In Lutra publiceerde Jacobi eigenlijk nauwelijks, behalve incidentele samenvattingen van lezingen. Zijn artikelen verschenen in vakbladen als *Der Zoologische Garten*, *International Zoo Yearbook* en *Bijdragen tot de Dierkunde*. Hij was een geslaagd popularisator, getuige een boek ("Dierbaar dier/Over vrijage, huwelijk en verzorging van jongen", 1970, Uitgeverij Ploegsma, Amsterdam, 159 pp.) en talrijke stukken in het tijdschrift *Artis/Dieren* (tot nog in 1991). Hij was geen echte zoogdierkundige en pretendeerde dat ook niet te zijn. Hij bezat echter wel een veelomvattende kennis van vrijwel alle groepen zoogdieren. Tegen het eind van zijn leven publiceerde hij nog een buitengewoon boeiend boekje, opgedragen aan zijn kleinkinderen, getiteld "Overpeinzingen van een oude bioloog/Over onze geestelijke ontwikkeling en sociale organisatie vergeleken met die van de dieren" (1992, Uitgeverij Verloren, Hilversum, 91 pp. ["Eigen uitgave"]). Dit is een zeer lezenswaardige visie op het leven en de positie van de mens, eigenlijk echt een "credo".

Na zijn pensionering in 1973 bleef hij zijn belangstelling behouden; hij was nog regelmatig in *Artis* aan te treffen en bezocht vaak vergaderingen van wetenschappelijke verenigingen. Hij overleed toch nog vrij onverwacht te Amsterdam, op 10 april 1994. In *Artis* was Jacobi een waardig opvolger van Sunier. Door zijn onvermoeid streven, vaak bekroond met succes, neemt hij als kleurrijke figuur een belangrijke plaats in de geschiedenis van dit fascinerende instituut en in de korte, maar opvallende, reeks van zijn directeuren in.

De auteur is veel dank verschuldigd aan mevr. Henriëtte Plantenga (*Artis*), mevr. A. Koning-van Dam (directiesecretaresse van *Artis*) en mevr. Miep E. Jacobi (Amsterdam, dochter van Jacobi) voor (de controle van) een aantal gegevens die in bovenstaande necrologie verwerkt zijn; de foto is welwillend door *Artis* ter beschikking gesteld.

A.C. VAN BRUGGEN
Systematische Dierkunde R.U.L.
p/a Nationaal Natuurhistorisch Museum
Postbus 9517
2300 RA Leiden